

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ В УКРАЇНІ

КОВАЛЬ Я.С.

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри управління фінансово-економічною безпекою,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6578-2996>*

Забезпечення економічної безпеки фінансових посередників на високому рівні, значно впливає на вирішення основних цілей і завдань, що стоять перед вітчизняним ринком фінансових послуг. Важливість економічної безпеки визначається необхідністю формування внутрішнього імунітету фінансових посередників та зовнішньої захищеності їх від впливу конкурентів на світових ринках і стійкості внутрішнього фінансового становища. Проблемам економічної безпеки фінансових посередників та забезпечення її ефективності присвячено ряд статей та монографій. Проте таке важливе питання як комплексне управління системою економічної безпеки фінансових посередників, у тому числі й банківських установ, потребує подальшого наукового дослідження.

У сучасних умовах відновлення економіки України після глобальної фінансової кризи, проблема економічної безпеки фінансових посередників набуває першочергового значення, стає стрижнем їх функціонування, а також найважливішою характеристикою якості життя населення та стану економіки країни. Формування та оптимізація системи економічної безпеки фінансових посередників, повинно здійснюватися, виходячи з мети і принципів забезпечення економічної безпеки, шляхом розробки норм, які регулюють різні процеси в сфері економіки, визначення основних напрямків діяльності, а також налагодження відповідних механізмів контролю за діяльністю вітчизняних фінансових посередників.

Фінансові посередники відіграють важливу роль у функціонуванні грошового ринку. У зв'язку з цим економічне призначення фінансових посередників полягає в забезпеченні базовим суб'єктам грошового ринку максимально сприятливих умов для їх успішного функціонування. Тобто функціонально фінансові посередники спрямовані не всередину фінансової сфери, не на самих себе, а зовні, на реальну економіку, на підвищення ефективності діяльності її суб'єктів. А тому, порушена проблема є актуальним питанням.

Питанням класифікації та дослідженню видів фінансових посередників на фінансовому ринку присвячено велику кількість наукових робіт таких зарубіжних і вітчизняних дослідників, як Г. Габбарт, Х. Джонсон, В. Зимовець, В. Корнеєв, С. Науменкова, П. Роуз, В. Ходаківська та ін. У західній традиції розвинених ринків більше уваги приділяється дослідженню проблемних питань діяльності небанківських фінансових посередників. Зокрема, діяльність цих установ досліджено Г. Габбартом, а на українських теренах – В. Зимовцем,

В. Корнеєвим, С. Міщенко, С. Науменковою. На увагу заслуговує також підхід до класифікації фінансових установ (фірм) П. Роуза, який умовно розділив ці установи на безпосередньо фінансових посередників та інших фінансових інститутів.

Аналіз фундаментальних праць з фінансового посередництва вітчизняних науковців дав змогу стверджувати, що в науковій думці зроблені значні зусилля по дослідженню і узагальненню видів та ролі фінансових посередників на сучасному етапі розвитку фінансової системи. Але варто відмітити, що до цього часу немає єдиної системи класифікації фінансових посередників, з якою погоджувалися б більшість вчених.

Зважаючи на значну кількість публікацій з цього питання, у сучасній науковій думці не сформулювалося єдиного підходу до визначення видів та ролі фінансових посередників у фінансовій системі, тому важливою на даний момент є систематизація цих підходів.

Діяльність фінансових посередників є обов'язковим атрибутом сучасних господарських систем. В умовах розвинутої ринкової економіки свою діяльність здійснює величезна кількість фінансових посередників, які за винагороду надають різні види фінансових послуг. В Україні інститут фінансового посередництва знаходиться в стадії становлення та розвитку [1].

Фінансове посередництво - це діяльність з акумуляції та перерозподілу наявного у суспільстві вільного капіталу та реалізації фінансових операцій, що супроводжують ці процеси. Фінансові посередники є інституційними інвесторами фінансового ринку і, окрім виконання суто посередницьких функцій, можуть самостійно акумулювати вільний капітал та здійснювати інвестування за рахунок власних і залучених коштів. Сучасні фінансові посередники є професійними учасниками фінансового ринку і відіграють важливу роль у його функціонуванні, а через нього впливають і на розвиток економіки [2].

На думку вчених таких знаних в Україні як В. П. Унинець-Ходаківська і О. Д. Данилов, фінансові посередники практично створюють нові фінансові активи. Вони мають змогу отримувати прибуток внаслідок економії, зумовленої зростанням масштабу операцій, здійснюючи аналіз кредитоспроможності потенційних кредиторів, розроблення порядку надання позик і рахунків за них, рівномірно розподіляючи ризики [3].

З точки зору С. В. Герасимової, фінансові посередники – це сукупність фінансових установ (банки, страхові компанії, кредитні спілки, пенсійні фонди). Ці установи акумулюють кошти фізичних та юридичних осіб, зокрема й шляхом випуску цінних паперів, а потім на комерційних засадах надають ці кошти позичальникам [4].

Корнеєв В. В. подає таке визначення фінансових посередників: спеціалізовані оператори фінансового ринку – кредитно-інвестиційні установи, що пропонують і реалізують фінансові послуги як особливий товар на умовах провадження виняткових і поєднаних видів діяльності [5].

Систематизуємо різні трактування вчених на поняття «фінансові посередники», «фінансове посередництво» (табл. 1).

**Визначення поняття «фінансові посередники»,
запропоновані науковцями і фінансистами**

Науковці	Визначення понять
ФІНАНСОВІ ПОСЕРЕДНИКИ	
Шульга І.П. [6]	організації, що випускають фінансові зобов'язання (вимоги до себе) та продають їх як активи за гроші
Боді З., Мертон Р. [7]	фірми, головна функція яких полягає в забезпеченні клієнтів фінансовими продуктами і послугами з більшою ефективністю, чим вони могли б отримати від своїх безпосередніх операцій на фінансових ринках
Ван-Хорн Дж. [8]	учасники фінансового ринку, які трансформують кошти таким чином, щоб забезпечити найбільшу привабливість своїх цінних паперів для інвесторів
Корнєєв В. [9]	спеціалізовані професійні оператори ринку — інвестиційно-кредитні установи, що пропонують і реалізують фінансові послуги як особливий товар на умовах провадження виключних і сегментованих видів діяльності
Унинець-Ходаківська В.П. [3]	великі структури, які мають можливість отримувати прибуток за рахунок економії, що обумовлена зростанням масштабу операцій, здійснюючи аналіз кредитоспроможності потенційних кредиторів, розробку порядку надання позик і розрахунків за них, рівномірно розподіляючи ризики
Єрмошкіна О.В., Тішкіна В.С. [10]	інститути, що спеціалізуються на наданні фінансових послуг та опосередковують рух фінансових ресурсів шляхом їх залучення та вкладання мобілізованих ресурсів у різноманітні фінансові активи
ФІНАНСОВЕ ПОСЕРЕДНИЦТВО	
Гальчинський А.С., Геєць В.М., Кінах А.К., Смовженко В.П. [11]	це діяльність, яка включає переміщення грошових ресурсів із традиційних чи малоефективних сфер використання в нові, більш ефективні сфери шляхом: залучення нових грошових ресурсів з урахуванням схильності власників заощаджень і створення «вторинних зобов'язань»; інформування інвесторів про методи ефективного використання ресурсів; управління ризиками, які притаманні різним активам; страхування різних видів ризику; спеціалізації операцій
Мишкін Ф. [12]	переміщення коштів від кредиторів до позичальників
Зимовець В., Зубик С. [13]	діяльність, елементами якої є : залучення фінансових ресурсів шляхом розміщення власних фінансових інструментів серед індивідуальних інвесторів; вкладання цих коштів у різноманітні фінансові активи та формування в результаті цього диверсифікованого інвестиційного портфеля
Черкасова С. [14]	діяльність з акумуляції та перерозподілу наявного у суспільстві вільного капіталу та реалізації фінансових операцій, що супроводжують ці процеси
Господарський Кодекс України [15]	діяльність, що пов'язана з отриманням та перерозподілом фінансових коштів, крім випадків, передбачених законодавством; це різновид фінансової діяльності банків та інших фінансово-кредитних організацій

Джерело: систематизовано автором

Виходячи з вищевикладеного, можемо стверджувати, що одним з вирішальних поштовхів впливу на процес становлення фінансових посередників поряд з появою розподілу праці, нагромадження багатства та розбіжністю потреб на тимчасово вільні грошові кошти в різних суб'єктів господарювання справляє формування та еволюція організованого фінансового ринку.

Таким чином, проаналізувавши позиції та підходи різних науковців, можна стверджувати, що фінансові посередники – це фінансові установи, які здійснюють спеціалізоване та універсальне обслуговування учасників ринку з приводу акумуляції вільних грошових коштів з метою отримання прибутку та задоволення потреб учасників фінансових відносин [16].

Фінансові посередники обслуговують практично весь рух грошових потоків в економіці та створюють базові передумови виробництва, а саме: всіх стадій процесу суспільного відтворення – розподілу, обміну й споживання. Фінансовим посередникам належить головна роль у ринковій інфраструктурі, оскільки саме вони є необхідним елементом взаємодії у сфері грошових відносин між суб'єктами ринку і забезпечують відтворювальний процес на макро- та мікрорівнях.

Саме на фінансовому ринку відбувається перерозподіл коштів, у процесі якого вони переміщуються від тих, хто має їх надлишок, до тих, хто потребує інвестицій. При цьому кошти спрямовуються, як правило, від тих, хто не може їх ефективно використати, до тих, хто здатний використати їх продуктивно. Це сприяє не тільки підвищенню продуктивності та ефективності економіки загалом, а й поліпшенню економічного добробуту кожного суб'єкта ринку в суспільстві [17].

Роль фінансових посередників визначається у виконанні ними функцій. Останні детально характеризують значення фінансових посередників не тільки для активізації інвестиційних процесів, але й щодо створення умов для стабільного функціонування фінансового ринку в сучасних умовах.

Конкретні переваги фінансового посередництва виявляються у такому:

1) можливості для кожного окремого кредитора оперативно розмістити вільні кошти в дохідні активи, а для позичальника - оперативно мобілізувати додаткові кошти, необхідні для вирішення виробничих чи споживчих завдань, і так само оперативно повернути їх на висхідні позиції. Для цього кредитору достатньо звернутися до будь-якого посередника і розмістити у нього свої кошти, поклавши їх ніби в загальний котел, а позичальнику достатньо звернутися туди ж і одержати їх у позичку, ніби взявши їх з цього котла. Шукати їм один одного зовсім не потрібно і навіть знати про існування один одного не обов'язково. Потрібний лише широкий розвиток мережі фінансових посередників;

2) скороченні витрат базових суб'єктів грошового ринку на формування вільних коштів, розміщенні їх у дохідні активи та запозиченні додаткових коштів. Це зумовлюється такими чинниками: кредитору і позичальнику не потрібно багато часу та зусиль витратити на пошуки один одного (на рекламу, створення інформаційних систем тощо); не потрібно здійснювати складні

оціночно-аналітичні заходи щодо потенціального клієнта, щоб визначити його надійність, платоспроможність. Цей клопіт і витрати бере на себе фінансовий посередник; не потрібно мати справу з великою кількістю дрібних кредиторів чи позичальників, на підтримання контактів з якими потрібні значні кошти, їх консолідованим представником на ринку є посередник, підтримання контактів з яким обійдеться значно дешевше [18].

Для забезпечення своєї діяльності фінансові посередники також витрачають значні кошти, і утримання цих посередників обходиться суспільству недешево. Проте завдяки великим обсягам виконуваних операцій, їх оптовому характеру, собівартість кожної окремої операції коштуватиме посередникам та суспільству значно дешевше, ніж якби вона виконувалась безпосередньо кредиторами та позичальниками;

3) послабленні фінансових ризиків для базових суб'єктів грошового ринку, оскільки значна частина їх перекладається на посередників. Це стає можливим завдяки широкій диверсифікації посередницької діяльності, створенню спеціальних систем страхування та захисту від фінансових ризиків;

4) збільшенні дохідності позичкових капіталів, особливо зосереджених у дрібних власників, завдяки зменшенню фінансових ризиків, скороченню витрат на здійснення фінансових операцій та відкриттю доступу до великого, високодохідного бізнесу. Це зумовлено тим, що посередники мають можливість сконцентрувати значну кількість невеликих заощаджень і спрямувати їх на фінансування великих, високодохідних операцій та проектів;

5) можливості урізноманітнити відносини між кредиторами і позичальниками наданням додаткових послуг, які беруть на себе посередники. Це, зокрема, страхування кредитора від різних ризиків, задоволення потреб у пенсійному забезпеченні, забезпечені житлом, набутті права власності й управління певними об'єктами тощо. Фінансові посередники спеціалізуються на наданні таких послуг, у зв'язку з чим формується широке коло їх окремих видів: депозитних інституцій, страхових компаній, пенсійних фондів, інвестиційних і фінансових компаній, взаємних фондів тощо. У кожній країні цей перелік може бути різним, причому чим більше в країні розвинутий грошовий ринок, тим більшим буде ряд різноманітних фінансових посередників [19].

Оскільки базові суб'єкти грошового ринку переважно є суб'єктами реального сектора економіки (ділові підприємства та домашні господарства), то, створюючи для їх функціонування сприятливі умови, фінансові посередники позитивно впливають на кругообіг капіталу в процесі розширеного відтворення, розвиток виробництва, торгівлі, інших сфер економіки. Особливо важлива їх роль у переміщенні грошових заощаджень домашніх господарств в оборот ділових підприємств. Це зумовлено тим, що ці заощадження є найбільшим джерелом інвестицій в економіку, проте вони перебувають у величезній кількості власників, індивідуальні розміри їх невеликі, отже перерозподілити їх без посередників було б технічно неможливо.

Характеристику фінансових посередників подано у таблиці 2.

Характеристика фінансових посередників

Види фінансових посередників	Характерні особливості	Відмінні ознаки	Передумови виникнення
<ul style="list-style-type: none"> - банківські установи; - кредитно-інвестиційні; - допоміжні; - державні; - приватні 	<p>функціонують в однаковому грошовому секторі ринку - опосередкованого фінансування; формуючи свої ресурси (пасиви), випускають боргові зобов'язання, які є менш ліквідними, проте можуть реалізовуватися на ринку як додатковий фінансовий інструмент; розміщуючи свої ресурси в дохідні активи, купують боргові зобов'язання, створюючи, власні вимоги до інших економічних суб'єктів, хоч ці вимоги менш ліквідні більш ризиковані;</p>	<p>можуть вільно користуватись переданими їм коштами</p>	<p>наявність існування конкретних правовідносин, які вже склалися у банківській сфері; присутність професійних учасників на ринку, що надає поліваріантності усередненій в нормі права їх поведінці; полярність інтересів сторін договірних зобов'язань.</p>
<ul style="list-style-type: none"> -небанківські установи; -легальні; -напівлегальні; -нелегальні; -юридичні; -фізичні; 	<p>їх зобов'язання менші за розмірами, більш ліквідні і коротші за термінами, внаслідок чого платежі за зобов'язаннями менші, ніж надходження за вимогами, що створює базу для прибуткової діяльності. Перетворюючи одні зобов'язання в інші забезпечують трансформацію руху грошовою капіталу на ринку трансформацію строкову, обсягову і просторову, а також трансформацію ризиків шляхом диверсифікації.</p>	<p>не пов'язані з тими операціями, які визнані як базові банківські. Якщо законодавство окремих країн і дає їм змогу виконувати подібні операції окремим з таких установ, то рано чи пізно останні підпадають під вимоги банківського законодавства і набувають статусу банків; не зачіпають процесу створення депозитів і не впливають на динаміку пропозиції грошей, а отже немає потреби контролювати їх діяльність так само ретельно, як банківську, насамперед поширюючи на них вимоги обов'язкового резервування. Тому законодавство всіх країн дає їм</p>	

Види фінансових посередників	Характерні особливості	Відмінні ознаки	Передумови виникнення
		інший статус, ніж банкам; є вузькоспеціалізованою установою.	
- депозитні установи.	мають право залучати внески на депозитні рахунки.	не спеціалізуються на розміщенні фінансових ресурсів, їх основною функцією є забезпечення надання коштів під депозитний відсоток.	
Договірні ощадні установи: - районні; - обласні; - місцеві.	акумулює кошти, які зберігаються на ощадних, термінових і чекових депозитах; залучають довготермінові заощадження на контрактних засадах; ґрунтується на стандартних умовах.	безпосередньо не спеціалізуються на ефективному розміщенні фінансових ресурсів. їх основною функцією є забезпечення своєчасних пенсійних та страхових виплат клієнтам.	
Інвестиційні установи: - ризикові; - безризикові; - із середнім ступенем ризику; - національні; - іноземні.	провадить довготермінове кредитування, завдяки чому імовірно втілення великих науково-технічних проєктів; купують, зберігають і продають цінні папери з метою одержання прибутку на вкладений капітал; залучають кошти інвесторів і вкладають їх у диверсифікований портфель цінних паперів.	Надають тільки інвестиційні послуги.	Необхідність компенсації інвестору відмови від використання наявних коштів на поточне споживання, забезпечення винагороди за ризик та обов'язкове відшкодування інвестиційних втрат.

Джерело: складено автором на основі [20-23]

Найчастіше фінансових посередників класифікують за характером проведення фінансових операцій (рис. 1.1), практично всі вони присутні на вітчизняному ринку фінансових послуг.

Рис. 1. Структура фінансових посередників за характером проведення операцій

Джерело: [24-27]

За характером проведення операцій виділяють депозитні установи – класичні комерційні банки, ощадні установи, кредитні спілки, характер проведення операцій яких полягає у тому, що вони залучають тимчасово вільні фінансові ресурси у фізичних та юридичних осіб і потім розміщують їх у вигляді кредитів суб'єктам господарювання.

Ощадні установи контрактного типу включають страхові компанії зі страхування життя, страхові компанії, що забезпечують інші види страхування, та недержавні пенсійні фонди. Зазначені фінансові установи залучають кошти перш за все фізичних осіб з розрахунку, що для більшості з них найближчим часом не потрібно буде здійснювати виплати, таким чином вони формують саме довгострокові інвестиційні кошти. Слід зазначити, що в Україні дані фінансові установи порівняно з банками мають значно менші обсяги активів.

Третя група – це безпосередньо інвестиційні посередники – інвестиційні банки, різноманітні інвестиційні фонди та компанії з управління активами, які безпосередньо працюють на ринку капіталу з цінними паперами емітентів [28].

Страхові компанії – це фінансові посередники, що спеціалізуються на наданні страхових послуг; їх діяльність полягає у формуванні на підставі договорів з юридичними та фізичними особами (через продаж страхових полісів) спеціальних грошових фондів, з яких здійснюються виплати страхувальникам грошових коштів в обумовлених розмірах у разі настання певних подій (страхових випадків). Попит на страхові послуги зумовлюється тим, що в економічних суб'єктів (юридичних та фізичних осіб) постійно існує загроза настання якихось несприятливих, а то й катастрофічних подій, що

призводять до значних фінансових втрат (смерть, хвороба чи звільнення з роботи члена сім'ї, праця якого була основним джерелом доходу; загибель майна від пожежі; автомобільна аварія, тощо). Покрити ці втрати з поточних доходів практично неможливо, накопичувати для цього кошти через депозитні рахунки теж дуже складно.

Страховання є найбільш вигідним відшкодуванням таких втрат, оскільки сума його може бути більшою страхових внесків. З розвитком і ускладненням техніки, технології, погіршенням екологічної ситуації ймовірність настання таких подій зростає. Тому страховий бізнес у країнах з розвинутими ринковими економіками успішно розвивається, створюючи банкам потужну конкуренцію в боротьбі за заощадження населення. Страхові компанії умовно поділяються на компанії страхування життя і компанії страхування майна та від нещасних випадків. Методи роботи у них однакові: продаючи страхові поліси, вони мобілізують певні суми коштів, які розміщують у дохідні активи. З доходів від цих активів вони покривають свої операційні витрати, одержують прибутки. З мобілізованих коштів ці компанії створюють резерви для виплати відшкодувань при настанні страхових випадків. Відмінність між ними полягає в способах розміщення мобілізованих коштів у дохідні активи.

Пенсійні фонди – це спеціалізовані фінансові посередники, які на договірній основі акумулюють кошти юридичних і фізичних осіб у цільові фонди, з яких здійснюють пенсійні виплати громадянам після досягнення певного віку. За механізмом функціонування вони нагадують компанії страхування життя. У них внески у фонд здійснюються систематично протягом тривалого часу, в результаті чого накопичуються великі суми грошового капіталу. Оскільки строки виходу на пенсію відомі, фонду легко спрогнозувати розміри пенсійних виплат у часі і, відповідно, розмістити вільні кошти в довгострокові дохідні активи. Ними можуть бути корпоративні облігації, акції, державні цінні папери, довгострокові кредити.

Надійне та дохідне розміщення коштів фонду є запорукою його успішного функціонування. За рахунок додаткових доходів вони не тільки покривають свої операційні витрати, а й виплачують пенсії понад суми пенсійних внесків. Пенсійні фонди бувають державні та приватні. Державні фонди, як правило, створюються за ініціативою центральних і місцевих органів влади. Вклади до них здійснюються шляхом нарахувань на заробітну плату всіх чи певних категорій працівників, або ж відрахувань з відповідних бюджетів. Тому й розміщення коштів цих фондів здійснюється переважно в державні цінні папери. Приватні пенсійні фонди створюються, як правило, за ініціативою певних фірм, страхових компаній тощо для виплат пенсій та допомог своїм працівникам. Кошти їх формуються за рахунок відрахувань із заробітної плати працівників, відрахувань з прибутку при його розподілі, з доходів від розміщення коштів в активи. Приватні фонди можуть існувати як самостійні структури, а можуть керуватись корпораціями, що їх створили, чи за їх дорученням комерційними банками, трастовими чи страховими компаніями. Переважна частина коштів цих фондів розміщується в цінні папери тих фірм, що їх створили [29].

Ломбарди – фінансові посередники, що спеціалізуються на видачі позичок населенню під заставу рухомого майна. Кошти ломбардів формуються із внесків засновників, прибутку від їх діяльності, виручки від реалізації заставленого майна. Вони можуть користуватися також банківським кредитом. Відносини між ломбардами та позичальниками оформляються спеціальними документами (ломбардними квитанціями), які мають статус угоди між сторонами, що дає підстави відносити ломбард до групи договірних фінансових посередників [30].

Лізингові компанії – фінансові посередники, що спеціалізуються на придбанні предметів тривалого користування (транспортних засобів, обладнання, машин, тощо) та передачі їх в оренду фірмам-орендарям для використання у виробничій діяльності, які поступово сплачують їх вартість протягом визначеного строку (5–10 років і більше). Оформлюються лізингові угоди договорами оренди. Ресурси лізингових компаній формуються з власного капіталу та банківських позичок. Особливістю лізингового посередництва є те, що в ньому кредитування здійснюється в товарній формі і має довгостроковий характер, що дуже зручно для постачальників. В Україні лізинг розвинутий слабо, проте має гарні перспективи в умовах економічного зростання, особливо в сільському господарстві, малому та середньому бізнесі [31].

Факторингові компанії (фактори) – фінансові посередники, що спеціалізуються на купівлі у фірм права на вимогу боргу. Ці права існують, як правило, у вигляді дебіторських рахунків за поставлені товари, виконані роботи, надані послуги. Сплату по цих рахунках при настанні строків одержує факторингова компанія. Оформляється така операція спеціальним договором між фактором та його клієнтом, що продає свої вимоги. Факторинг є складною фінансовою операцією, в якій поєднуються елементи кредитування з посередницькими послугами. Тому дохід від факторингової операції формується з двох частин – з процента на виплачену клієнту суму та комісію, яка розраховується на суму придбаних у клієнта розрахункових документів. Строк такого кредиту досить короткий, тому рівень процента по ньому високий. Однак великі суми платіжних документів, що купуються, та стягнення комісії на всю їх суму забезпечують достатні доходи, що розвивати цей бізнес [32].

Інвестиційні фінансові посередники. Інвестиційні фонди (банки, компанії) – це фінансові посередники, що спеціалізуються на управлінні вільними грошовими коштами інвестиційного призначення. Вони спочатку акумулюють грошові кошти дрібних приватних інвесторів шляхом випуску власних цінних паперів, а потім розміщують їх в акції інших корпорацій та в державні цінні папери [33].

Кредитні кооперативи (товариства, спілки) – це посередники, що працюють на кооперативних засадах і спеціалізуються на задоволенні потреб у кредиті своїх членів, переважно підприємств малого й середнього бізнесу будь-якої форми власності, фермерських та домашніх господарств, фізичних осіб. Ресурси їх формують шляхом продажу паїв своїм членам, стягування з них спеціальних внесків, одержання позичок у банках, одержання доходів від

поточної діяльності. В окремих країнах таким кооперативам дозволено відкривати для своїх членів ощадні депозитні та інші спеціальні рахунки, кошти на яких теж формулюють їх ресурсну базу [34].

Для того, щоб визначити роль фінансових посередників у розвитку ринку фінансових послуг та економіки в цілому, необхідно перш за все чітко сформулювати позицію щодо розуміння сутності та ролі в економіці власне самого ринку. В наукових дослідженнях, присвячених проблемам розвитку ринку фінансових послуг в Україні та його суб'єктів, відсутній єдиний підхід до розуміння його сутності, ролі та функцій. На сьогодні склалися дві точки зору щодо сутності ринку фінансових послуг:

- 1) ринок фінансових послуг ототожнюється з фінансовим ринком;
- 2) ринок фінансових послуг і фінансовий ринок – це різні поняття, але тісно пов'язані між собою.

Нині, відповідно до існуючої теорії фінансового посередництва і напрацювань сучасників, можемо визначити такі основні функції, які виконують фінансові посередники:

- 1) акумулювання та ефективне розміщення інвестицій, коли власники заощаджень не можуть і не знають, як ефективно розмістити свої кошти;
- 2) стимулювання підприємницької діяльності та платіжного попиту;
- 3) вилучення та перерозподіл коштів між сферами та галузями традиційного застосування, регіонами і скерування їх на розвиток економіки новим прогресивним шляхом;
- 4) безпосередня участь в створенні та управлінні підприємствами, управління рухом фінансів всередині крупних корпорацій;
- 5) диверсифікація ризику різних видів активів, страхування непередбачуваного ризику та його розподіл між агентами;
- 6) сприяння розвитку фінансового ринку та його інфраструктури;
- 7) забезпечення рівноваги на фінансовому ринку шляхом узгодження попиту, пропозиції і ціни на фінансові ресурси;
- 8) диверсифікація і трансформація активів;
- 9) розрахункові, інформаційно-консультативні послуги, тощо [35].

Крім того, наприклад, на ринку грошей (у тому числі на валютному ринку) основним призначенням фінансових посередників (банків) є здійснення операцій з купівлі-продажу фінансових активів строком обертання до одного року, а також реалізація послуг, пов'язана з купівлею та продажем іноземної валюти. Натомість діяльність фінансових посередників на кредитному ринку повністю зводиться до надання послуг з кредитування під заставу майна чи майнових прав, фінансово-кредитної підтримки суб'єктів господарювання та населення, надання іпотечних кредитів, надання ломбардних, факторингових і лізингових послуг тощо.

На ринку цінних паперів призначенням фінансових посередників є емісія, купівля та продаж цінних паперів. Також вони надають послуги зі зберігання, обігу, котирування та зміни прав власності.

Діяльність фінансових посередників на страховому ринку спрямована на страховий захист юридичних і фізичних осіб залежно від напрямів їх

діяльності, тобто призначення фінансових посередників полягає в наданні страхових послуг.

При всьому розмаїтті фінансових угод, існує не так багато їх основних видів, що зустрічаються в практиці фінансового посередника, який спеціалізується у певній галузі. Маючи велику кількість клієнтів, фінансовий посередник може залучити найбільш кваліфікованих юристів для складання декількох типових форм угод, які легко буде пристосувати до кожного конкретного випадку. Навіть при великих витратах на таку розробку якість її буде високою, а ціна в розрахунку на одного клієнта – низькою. Цей ефект є найбільш потужним джерелом ефективності існування фінансових посередників. Крім зростання ефективності використання коштів за рахунок їх акумуляції, ефект масштабу виявляється також у вартості оформлення фінансових операцій, вартості збирання інформації про економічний стан потенційних клієнтів та вартості наданих позик. Одержання необхідної інформації та моніторинг - не просто надто дорогі операції для окремої фізичної чи юридичної особи. Діяльність фінансових посередників формує ринок фінансових послуг, де в рамках кругообігу капіталу реалізуються контрактні відносини посередників із клієнтами щодо обслуговування останніх з використанням спектра фінансових інструментів. Як кумулятивна система, ринок фінансових послуг об'єднує сегментовані види професійної діяльності з оперуванням фінансовими активами [36].

Як правило, найчастіше фінансових посередників класифікують за характером проведення фінансових операцій, і практично всі вони присутні на вітчизняному ринку фінансових послуг. Роль фінансових посередників в економіці України дуже важлива. Їхня діяльність вигідна і для заощаджувачів, і для позичальників, а саме:

- відпадає потреба в пошуках один одного;
- знижується ризик неповернення позики або неефективних капіталовкладень;
- дрібні заощаджувачі отримують можливість брати участь у великому бізнесі, який дає вищі прибутки (порівняно з наданням у борг невеликої суми), але який був недосяжний для них через необхідність значних інвестицій;
- часто для заощадників привабливішою є можливість отримання гарантованого доходу на свій капітал (у вигляді, наприклад, банківського відсотка, доходу з облігацій, отримання пенсійних прав), ніж ризик участі у не завжди надійних проектах (наприклад, купівля акцій);
- фінансові посередники зменшують вартість здійснення фінансових операцій. Це досягається ними за рахунок уніфікації та спеціалізації [37].

За допомогою фінансових посередників інвестори можуть вкладати грошові кошти у фінансові активи або вилучати їх з цього процесу інвестування. Фінансові посередники за певну плату допомагають учасникам ринку залучати кошти, які їм необхідні. При цьому, чим вища оплата послуг фінансових посередників, тим нижча конкурентна позиція позичальника на фінансовому ринку. Залучаючи кошти та інвестуючи, фінансові посередники за великих обсягів операцій, зменшують витрати та ризики на кредитному ринку та ринку

акцій і облігацій. У разі потреби фінансові посередники можуть викупити фінансові активи або продати їх інвесторам. Фінансові посередники можуть забезпечувати фінансовим активам ліквідність і стабілізувати діяльність ринку під час викупу і продажу фінансових активів, протидіючи значним коливанням цін [38].

Головним завданням держави, має бути розвиток такого фінансового посередництва в Україні, яке сприятиме швидкому, якісному та надійному розвитку фінансового ринку. Розвиток посередників фінансового ринку є необхідною передумовою розвитку інших секторів економіки країни. Наявність ефективних фінансових посередників - банків, страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, кредитних спілок та інших фінансових установ сприяє стабільному та прогнозованому розвитку усіх економічних процесів у суспільстві. Без фінансових посередників не можуть бути реалізовані всі переваги існування фінансових ринків. Вони зменшують операційні витрати, знижують ризик та зменшують асиметричність інформації.

Фінансовими посередниками є фінансові установи, професійна діяльність яких пов'язана з акумулюванням тимчасово вільних коштів суб'єктів ринку для задоволення попиту у фінансових послугах учасників фінансових операцій з метою отримання прибутку. До фінансових посередників належать: банківська система (Національний банк, універсальні та спеціалізовані банки) та небанківські фінансові інститути [39].

Однією із передумов подальшого розвитку фінансового ринку України є відновлення довіри до його учасників. У контексті вирішення цієї проблеми важливим видом діяльності повинно стати: інформування населення про стан діяльності учасників фінансового ринку; активізація ролі держави та її органів у зміцненні фінансового ринку України; впровадження нових, більш привабливих та прогресивних видів послуг; приведення вітчизняного фінансового ринку у відповідність до світових стандартів.

Підсумовуючи, можна констатувати, що однією з причин відсутності єдиної класифікації фінансових посередників є різниця в рівнях економічного розвитку різних країн світу. Найбільш відомими є американський та європейський підходи. Згідно з вітчизняною класифікацією виокремлюють банківські та парабанківські фінансово-кредитні установи. Крім того, відмінність між класифікаціями фінансових посередників у різних країнах пояснюється відсутністю єдиного тлумачення категорії «банківська установа», а також єдиного класифікаційного критерію суб'єктів фінансового посередництва.

Таким чином, як впливає із вищенаведеного, наразі існує велике різноманіття видів фінансових посередників. Значна кількість з них вже функціонує на вітчизняному ринку, а інші тільки починають зароджуватися. Проте роль фінансових посередників у сучасному економічному та суспільному житті важко недооцінювати. Так, фінансові посередники позитивно впливають на кругообіг активів у процесі розширеного відтворення, підвищують темпи економічного зростання, стимулюють розвиток торгівлі, виробництва та інших сфер економічної діяльності. Особливо важливу роль фінансове посередництво

має для великих суб'єктів господарювання, які через специфіку своєї діяльності мають ділові контакти з багатьма контрагентами, розрахунки з якими технічно неможливо реалізувати без допомоги фінансових посередників.

Література:

1. Мойсеєнко І. П., Мартинюк О. А. Використання інтелектуальних технологій в системі економічної безпеки банку. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. №12. С. 234-238.
2. Коновалов О. В. Зміст фінансового моніторингу у системі економічної безпеки вітчизняних банківських установ. *Право і суспільство*. 2011. №6. С. 56-61.
3. Унінець-Ходаківська В. П., Данілов О. Д. Ринок фінансових послуг : навч. посібн. Ірпінь : Академія ДПС України, 2001. 501 с.
4. Герасимова С.В. Роль фінансових посередників в організації інвестиційної діяльності акціонерних товариств. *Фінанси України*. 2007. №4. С. 103-111.
5. Корнеєв В. В. Модифікація форм фінансового посередництва в Україні. *Фінансовий ринок*. 2008. №6. С. 77-85.
6. Шульга І. П. Фінансове посередництво: сутність, функції та механізм здійснення. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. 2008. №2 (4). С. 78-90.
7. Боди З., Мертон Р. Финансы : учебное пособие. Москва : Вильямс, 2000. 592 с.
8. Ван-Хорн Дж. К. Основы управления финансами : учебное пособие. Москва : Финансы и статистика, 1996. 800 с.
9. Корнеєв В.В. Кредитні та інвестиційні потоки капіталу на фінансових ринках : навчальний посібник. Київ : НДФІ, 2003. 376 с.
10. Єрмошкіна О. В., Тішкіна В. С. Формування фінансової стратегії комерційного банку на основі порівняльної оцінки параметрів оптимізаційних моделей. *Економічний вісник НГУ*. 2010. №2. С. 52-57.
11. Гальчинський А. С., Геєць В. М., Кінах А. К., Смовженко В. П. Інноваційна стратегія управлінських реформ : навчальний посібник. Київ : Знання України, 2002. 336 с.
12. Мишкин Ф. Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков. Москва : Аспект Пресс, 1999. 820 с.
13. Зимовець В.В. Фінансове посередництво : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2006. 288 с.
14. Черкасова С. В. Ринок фінансових послуг : навч. посібник для ВНЗ. Львів : Магнолія, 2008. 496 с.
15. Господарський кодекс України, URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
16. Дубина М. В. Удосконалення класифікації фінансових посередників в Україні. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vcndtu/Ekon/2009_39/25.html.
17. Васильчак С. В., Климус М. З. Менеджмент банку в системі економічної безпеки. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.15. С. 214-218.

18. Донець Л., Ващенко Н. Економічна безпека підприємства. Київ : Центр навч. літ-ри, 2008. 239 с.
19. Koval Y., Mihus I., Hamaan P., Andriyenko M. The state of economic security of Ukrainian banking institutions and the effect of economic reforms on formation of anti-crisis measures. *Financial credit activity: problems of theory and practice*. Kharkiv, 2019. №2(29). P. 32-43.
20. Єрмошкіна О. В. Управління фінансовими потоками промислових підприємств: теорія, практика, перспективи: монографія / Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2009. 479 с.
21. Габбард Р. Глен. Гроші, фінансова система та економіка: підруч. / наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олесневич. Київ : КНЕУ, 2004. 889 с.
22. Еш С. М. Фінансовий ринок : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 528 с.
23. Бондаренко П. В., Бондаренко В. Г. Факторинг ефективний фінансовий механізм. Перспективні напрямки світової науки. *Інноваційний потенціал світової науки – XXI сторіччя: збірник статей учасників двадцять п'ятої Міжнародної науково-практичної конференції*. 2014. Т. 2. С. 35-39.
24. Коваль Я. С. Банківські інновації як необхідність ефективного функціонування державного механізму. *ЛОГОС. Мистецтво наукової думки*. 2019. №6. С. 15-20. DOI: 10.36074/2617-7064.06.00.003.
25. Кривенцова А. Дослідження фінансової діяльності страхових компаній в Україні. *Схід*. 2015. № 8 (140). С. 26-31.
26. Кириленко В. Банківська система: суть та перспективи її розвитку в Україні. *Журнал європейської економіки*. 2010. № 3. С. 352-375.
27. Савлук М. І., Мороз А. М., Лазепко І. М. Гроші та кредит: підручник / за заг. ред. М. І. Савлука. Київ : КНЕУ, 2006. 744 с.
28. Зимовець В. В., Зубик С. П. Фінансове посередництво : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2006. 288 с.
29. Рубанов П. М. Еволюція теоретичних поглядів на сутність фінансового посередництва. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка*. 2011. № 4. С. 97-101.
30. Олевська Є. Лізинг як одна із форм надання майна у користування. *Юридичний Вісник України*. 2013. № 40. С. 6-12.
31. Бала О., Цізда О. Фінансове посередництво в Україні: сутність та види. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.6. С. 169-174.
32. Шелехов К. В., Бігдаш В. Д. Страхування : навчальний посібник. Київ : МАУП, 1998. URL : <http://readbookz.com/book/114/2890.html>.
33. Koval Y. S. Stress-testing of complex risks in the banking system, as an instrument of state anti-crisis management. *Public management*. 2018. №2. P. 124-135. DOI : <https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i12.87>
34. Волощенко Л. М., Козина Л. В. Актуальні проблеми розвитку посередництва на фінансовому ринку України. *Економічний простір*. 2009. №21. С. 199-205.
35. Васенко В. К. Фінансове посередництво : колективна монографія. Черкаси : ПП Чабаненко Ю. А., 2009. 450 с.

36. Зубок М. І., Яременко С. М. Протидія шахрайству в системі економічної безпеки банку. *Науковий вісник Львівського державного*. 2011. Вип. 2. С. 191-202. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_e_2011_2_24.
37. Ткаченко Н. Шляхи розвитку посередництва на страховому ринку України. *Вісник КНТЕУ*. 2007. №6. С. 77-84.
38. Ходаківська В. П., Беляєв В. В. Ринок фінансових послуг: теорія і практика : навч. посібник. Київ : ЦУЛ, 2002. 616 с.
39. Вовчак О., Клеонтовська Л. Фінансове посередництво: економічна сутність і класифікація. *Вісник НБУ*. 2012. № 8. С. 4–9.